

ชื่อเรื่อง : การศึกษาการใช้สัตว์วัตถุทางการแพทย์พื้นบ้านของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และผลกระทบต่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ชื่อผู้วิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติชัย จันธิมา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตวิษณุ สุขอึ้ง

สาขาวิชา/คณะ : โปรแกรมวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ : 2568

ระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย : เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2568 ถึง เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2569

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งสำรวจการใช้ประโยชน์จากสัตว์ในการรักษาโรคตามแนวทางการแพทย์พื้นบ้านของชาวไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากชาวไทลื้อ 19 หมู่บ้าน ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 22 คน ที่คัดเลือกโดยใช้การสุ่มแบบลูกโซ่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและดัชนีทางชีววิทยาชาติพันธุ์ ได้แก่ ค่าการใช้สัตว์ (Use Value; UV) ค่าความสอดคล้องของข้อมูลการใช้สัตว์วัตถุ (Informant Consensus Factor; ICF) ค่าความถี่สัมพัทธ์ของการใช้สัตว์วัตถุ (Fidelity Level; FL) และค่าดัชนีการยอมรับในการรักษา (Informant Agreement Ratio; IAR) และประเมินสถานะของสัตว์ที่พบตามบัญชีแดงของสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) และอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์และพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (CITES) ผลการศึกษาพบสัตว์วัตถุทั้งหมด 38 ชนิด ส่วนใหญ่เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม โดยเลี้ยงผา (*Capricornis milneedwardsii*) เป็นสัตว์ที่ถูกอ้างอิงมากที่สุด (UV = 0.59) กลุ่มโรคเกี่ยวกับกระดูกเป็นกลุ่มอาการเจ็บป่วยที่มีการใช้สัตว์วัตถุมากที่สุด (ร้อยละ 18.44) สัตว์วัตถุส่วนใหญ่จะใช้ส่วนของกระดูก ซึ่งจะนำมาฝนกับน้ำและผ่านความร้อนก่อนการนำไปใช้ กลุ่มอาการเจ็บป่วยที่มีค่าความสอดคล้องของข้อมูลสูงสุด (ICF = 1) ได้แก่ การรักษาแผลหรือสมานแผลเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ท้องผูก และการถอนพิษงู พบสัตว์จำนวน 20 ชนิด มีค่าความถี่ของการใช้ประโยชน์สูงสุด (FL = 100%) และ 3 ชนิดมีค่าดัชนีการยอมรับในการรักษาสูงสุด (IAR = 1.0) พบสัตว์ 17 ชนิด อยู่ในบัญชีแดงของ IUCN และ 11 ชนิด อยู่ในบัญชีภาคผนวก I และ II ของอนุสัญญา CITES ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงการคงอยู่ขององค์ความรู้สัตววิทยาพื้นบ้านของชาวไทลื้อ ซึ่งยังคงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตร่วมสมัยของชุมชน สะท้อนถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างความเชื่อทางวัฒนธรรมกับการใช้ประโยชน์จากสัตว์เพื่อการบำบัดรักษา

คำสำคัญ : สัตววิทยาพื้นบ้าน, ไทลื้อ, ความหลากหลายทางชีวภาพ, ความรู้พื้นบ้าน

Research Title : A Study on the Use of Animals as Traditional Medicine by the Lue People in Chiang Kham District, Phayao Province, and Its Implications for Biodiversity Conservation

Author : Associate Professor Dr. Kittichai Chantima and Assistant Professor Dr. Krittawit Suk-ueng

Faculty : Environment Science and Technology Program, Faculty of Science and Technology

Fiscal Year : 2025

Year of Research : June 2025 to June 2026

Abstract

This study investigated the therapeutic use of animals in the traditional health practices of the Tai Lue people in Chiang Kham District, Phayao Province. Data were collected through semi-structured interviews with 22 key informants from 19 villages using snowball sampling and analyzed using descriptive statistics and ethnobiological indices, including Use Value (UV), Informant Consensus Factor (ICF), Fidelity Level (FL), and Informant Agreement Ratio (IAR). A total of 38 animal species were recorded as zotherapeutic resources, with mammals being the most frequently cited group. *Capricornis milneedwardsii* exhibited the highest use value (UV = 0.59), while bone-related disorders were the most common therapeutic category (18.44%). Medicinal preparations mainly involved bones ground with water and boiled prior to use. The highest informant consensus (ICF = 1.00) was observed for wounds, diabetes, hypertension, constipation, and snakebite envenomation. Twenty species showed a fidelity level of 100%, and three species achieved the maximum IAR value (1.00). Seventeen species were listed on the IUCN Red List, and eleven were regulated under CITES Appendices I and II. These findings highlight the persistence of traditional ethnozoological knowledge among the Tai Lue people, reflecting the enduring interrelationship between cultural beliefs and the medicinal use of animals.

Keywords : Ethnozoology, Tai Lue, Biodiversity, Traditional Knowledge